

HACI BEKTAŞ-I VELİ'NİN İNANÇ DÜNYASINDA

HZ.ALİ VE EHL-i BEYT

Mehmet Saffet SARIKAYA*
Kamile ÜNLÜSOY**

*Şâh-ı Merdân'ın kulları
Hacı Bektaş'ın gülleri
İlm-i ledün bülbülleri
Güldestedir Bektaşiler*

Türâbî Baba

Türklerde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin iki tarihi kökeni vardır. İlki Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın Horasan'daki faaliyetleri esnasında Emevi valisi tarafından takip edilerek katledilmesi olayıdır. Henüz İslam'la tanışma aşamasında olan Türkler için bu mazlumen öldürülüş, muhtemelen Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki şehadetiyle de birleştirilerek mazlumun yanında yer alma tavrıyla vazgeçilmez bir Emevî düşmanlığına dönüşmüştür. Bu tarihi arka plan Abbasilerin ilk döneminde Horasan ve Taberistan bölgesinde varlıklarını sürdüren Zeydîler ve Zeydî gelenek vasıtasıyla giderek güçlenmiştir.

Horasan coğrafyasında Türklerin ilgi duyduğu, taraf olduğu ve Ehl-i Beyt sevgisinin kökenini oluşturan ikinci olgu ise Hz. Ali'nin oğlu Muhammed ibnü'l-Hanefiyye'ye nispetle faaliyet gösteren Şîî-Keysanî hareketlerdir. Abbasi ihtilalının güçlü komutanı Ebu Müslim Horasani'nin şahsında zirveye çıkan bu hareket onun ölümünü müteakip büyük ölçüde dağılmıştır. Ancak Türklerin İbnü'l-Hanefiyye ailesine olan ilgisi devam etmiş, daha sonraki dönemlerde Türklerle iç içe yaşayan aile fertleri Orta Asya'da "hâce", "bâb", Anadolu'da "baba" diye unvanlandırılmıştır. Büyük Türk sufisi Ahmet Yesevi de neseben bu aileden gelmektedir.¹

Hacı Bektaş Velî ise Türklerdeki Ehl-i Beyt sevgisinin kökenlerini teşkil eden iki olguyu kendisinde birleştirmiş mümtaz bir şahsiyettir. O, bir taraftan neseben Hz. Hüseyin evladından Musa Kazım uzanan bir silsileye sahipken; diğer taraftan sufilik tecrübesinde Hâce Ahmet Yesevî'ye uzayan bir silsileye sahiptir. Hâce Ahmet'in menakıbına göre, Rasulüllah'tan kalan emanetleri kendisine ulaştıran kişinin Arslan Bâb/Selman Farisî

* Prof. Dr., SDÜ İlahiyat Fak., Öğretim üyesi, Isparta, mss@ilahiyat.sdu.edu.tr

** Arş. Görv., SDÜ Sosyal Bilimler Enst. Isparta, unlusoy@ilahiyat.sdu.edu.tr

¹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. Baskı, Ankara 1981, 61-63; Mehmet Atalan, *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, Ankara 2007, 97-101.

olduğunu dikkate alırsak Hacı Bektaş Velî'yi Ehl-i Beyte ulaştırın dolaylı bir yoldan bile söz etmek mümkündür. Çünkü Hz. Peygamberin; “*Selman bizdendir, ehli beyt'tendir*”, sözü meşhurdur.

Olayın Anadolu boyutunda, XIII. yüzyılda halife Nasır'ın siyasi gayelere matuf olarak fütüvvet teşkilatını kullanması ve bölgeye gelen Ahi Evren vasıtasıyla Abbasi geleneğinin diğer Şii fırkalardan farklı bir şekilde Anadolu'da benimsenmesine de işaret etmek gerekir. Bu geleneğe Ahi Evren Peygamberimizin amcası Abbas'ın oğludur ve Hz. Ali'nin kızı Rukiye ile evlenmiştir. Deri tabaklamakta ve sahtiyan işlemedeki maharetinden dolayı Hz. Peygamber tarafından beli bağlanmıştır. Abbasîliği benimseyen bu Ahilik anlatısı, yukarıda bahsettiğimiz Hâce Ahmet Yesevî'nin nispet edildiği İbnü'l-Hanefiyye kökenli Abbasi taraftarlığıyla örtüşerek Anadolu'da klasik Şii kabullerden farklı bir boyut arz etmiştir. Bektaşî geleneği de bu yapı içerisinde Peygamber ailesine bağlanan tarihi bir geçmişe sahiptir.

Vilâyet-nâme'sinde Hacı Bektaş Velî kendi ağzından şöyle tanıtılıyor:

“*Horasan erenlerindenim. Aslım Muhammed soyundan; Türkistan'dan geliyorum; İbrahîm al-Sânî, diye tanınan Seyyid Muhammedin oğluyum. Seyyid Muhammed, Mûsâ el-Sânî'nin, o, İbrahim Mucâb oğludur, onun babası da İmam Musa el-Kazım'dır. Mürşidim doksan dokuz bin Türkistan Pirlерinin ulusu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî'dir. Meşrebim, Muhammed Ali'dendir, nasibim Tanrı'dan.*”²

Vilâyet-nâme'yi neşreden Gölpınarlı şecereyi çeşitli Şii kaynaklara da müracaat ile açıklarken İbrahim Mücab ve oğlu Musa'nın varlığını tespit eder. Ancak şeceredeki sekiz kişilik silsilenin Hacı Bektaş Velî'ye kadar uzayan tarihi doldurmadığının farkındadır. Nitekim *Miratü'l-Makâsîd* ve *Bektaşî Sırrı* gibi son dönem kaynaklarının on bir kişiyi içeren bir şecere naklettiklerini belirtir: Hacı Bektaş Velî, Seyyid İbrahim es-Sânî, Seyyid Musa, Seyyid İshak, Seyyid Muhammed, Seyyid İbrahim Mükerrerü'l-Mucâb, İmam Musa Kazım, İmam Ca'fer es-Sadık, İmam Muhammed Bakır, İmam Zeyne'l-Abidin, İmam Hüseyin, Hz. Ali.³ Şecerelerin sıhhati doğrudan konumuz olmadığı için tartışmaların detayına girmeden, Ehl-i beyt ailesinin hicri I-II. yüzyıldaki coğrafi dağılımını dikkate alarak Hacı Bektaş Velî'nin “Seyyid” olabileceğini E. Coşan'a katılarak belirtelim.⁴ Bununla birlikte Hacı Bektaş, nispet edildiği Türkmen oymağı ve kültür çevresi itibarıyla göçebe Türk kültürüne mensup bir dervîştir.

² *Vilâyet-nâme Manâkîb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, haz. A. Gölpınarlı, İstanbul 1990, 19.

³ *Vilâyet-nâme Manâkîb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, 98-99.

⁴ Esat Coşan, Hacı Bektaş Velî, *Makalat, İncelemeler*, Seha Neşriyat, İstanbul trz., XXI-XXII.

Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf silsilesi, Hâce Ahmed Yesevi'ye ulaşan silsilesidir. Kaynaklara farklılık arz eden silsile şöyledir:⁵ Hacı Bektaş-Lokman-ı Perende- Ahmet el-Yesevî-Nasrullah Hasan el-Sincerî-Rüknüddin Ebû Muhammed el-Cürçânî-Kutbuddin Senâbâdî-Kadı Muhammed Buharî-Ebu Bekr Muhammed el-Hâilî-Abdullah el-Vasıtî-Ebû Ca'fer eş-Şerif Tahiru'l-Müstehirî-Muhammed Eslem et-Tûsî-İmam Ali Rıza-İmam Mûsâ Kâzım-İmam Ca'fer es-Sadık-İmam Muhammed el-Bâkır-İmam Zeyu'l-Abidin-İmam Hüseyin-Ali b. Ebî Talib.

Hacegân silsilesi olarak bilinen silsile ise şöyledir: es-Seyyid Bektaş el-Horasani-Ahmed el-Yesevî-Abdulhalık Gucdvânî-Yusuf el-Hemedanî-Ebû Ali Farmadî-Ebu'l-Hasan el-Harakânî-Ebû Yezid el-Bistâmî- veya;

Ebû Ali Farmadî-Abdulkasım el-Curcânî-Ebû Osman el-Mağribî-Ebû Ali el-Kâtib-Ebû Ali er-Râzî-Cüneyd el-Bağdâdî-

Vilâyet-nâme'de Hacı Bektaş'ın Hâce Ahmed ile doğrudan görüştüğü ve atasından kendine bırakılan emanetleri aldığı özetle şöyle anlatılır:

“Ahmed Yesevi'nin başında, bir zirâ uzunluğunda bir elifî tac vardı. Bu tâç, hırka, çerağ, sofrâ, alem ve seccadeyle birlikte Tanrı'dan Hz. Muhammed peygamber'e gelmişti. O da, onları erkânla Murtazâ Ali'ye vermişti. İmam Ali, İmam Hasan'a sunmuştu, ondan İmam Hüseyin'e değmişti. İmam Hüseyin'den sırasıyla İmam Zeyne'l-Abidin'e, İmam Muhammed Bakır'a, İmam Ca'fer Sadık'a, İmam Mûsâ Kâzım'a ve İmam Ali Rıza'ya geçmişti. İmam Rıza'da doksan dokuz bin Türkistan ulusu Ahmed Yesevî'ye geçmişti. Onun halifeleri, bu emanetlerinin sahibini merak edip onları Hâce'den istemeyi düşünürken Hacı Bektaş gelip kerametle darı çeçi üzerinde namaz kılarak emanetlerin sahibi olduğunu gösterir.

Namazı kıldıktan sonra elifî taç uçarak başına konar. Hırka havalanıp sırtına konar. Çırağ onun önüne gelip uyanır. Peygamberin sancağı onun başı ucuna dikilir, seccade altına döşenir. Ahmed-i Yesevî erkân ile onu tıraş edip emanetleri Hacı Bektaş'a verir ve onu Rum illerine görevlendirir.”⁶

Tasavvufî silsile geleneğinin tarikatlaşma dönemiyle paralel geliştiği dikkate alınırsa⁷ Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf silsilesiyle ilgili çözümlerler daha kolaydır. Silsiledeki eksiklik ve kopukluklar tasavvuf geleneğinde “Üveysilik” de denilen ruhanî irşat boyutuyla

⁵ Silsileler ve açıklamaları hakkında bkz., *Vilâyet-nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, 15-16, 100-103; H. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, çev., M. Akkuş-A. Yılmaz, İstanbul, 1990, 391-394; Ahmed Rıfat, *Mir'âtü'l-Mekasid Gerçek Bektaşilik*, haz., S. Çiftçi, İstanbul 2007, 157-160; B. Atalay, *Bektâşilik ve Edebiyatı*, İstanbul, 7; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 48-54; Esat Coşan, Hacı Bektaş Velî, *Makalat, İncelemeler*, XXX-XXXV; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, I, Ankara 1998, 28-32.

⁶ *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, 15-16.

⁷ Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara 2007, 93-95.

kolayca tamamlanır. Zira manevî/ruhânî irşatta zaman ve mekân farklılığı problem teşkil etmez. Böylece Lokman-ı Perende'nin zikredilmediği veya Ebû Yezid el-Bistâmî ve Cüneyd el-Bağdâdî'den Hz. Ali'ye ulaşan silsiledeki kesintiler açıklanabilir.

Esasen manevî/ruhanî irşat olgusu çoğu kere meşhur sufilerin hayatlarında fiilen yaşadıkları bir tecrübe olarak algılanır ve kabul edilir. Nitekim Hacı Bektaş'ın da daha çocukluğunda ilim tahsil eylerken yaşadığı bir olay bunun tipik örneğidir.

“Bir gün Lokman-ı Perende mektebe geldiğinde görmüş ki iki er gelmiş, biri Bektaş'ın sağında oturmada, öbürü solunda; ona Kur'an öğretiyorlar. Mektep yüzlerinin nurlarıyla nurlanmış. Lokman içeriye girer girmez acaba bunlar kimdir diyordu. Hacı Bektaş mübarek ağzını açıp hoca dedi, biliyor musun o iki nurlu zat kimler? Lokman aman bildir, kimlerdir? Bektaş, sağında oturan iki cihan güneşi ceddim Muhammed Mustafa idi, solunda oturan, Tanrı arslanı, inananların Emiri Murtaza Ali. Biri, gelip zâhir bilgisinden öbürü bâtin bilgisinden bahsederler. Kur'an'ı belletirler bana. Lokman-ı Perende, Bektaş'ın bu sözlerini duyunca pek sevindi, gidip babası Sultan İbrahim'e anlattı. Sultan İbrahim işitince neşelendi Tanrıya şükürler etti.”⁸

Bu pasajda Hacı Bektaş Velî daha çocukluğunda atası Hz. Muhammed'den Kur'an'ın zahir bilgisini, diğer atası Hz. Ali'den de Kur'an'ın bâtin bilgisini öğrendiğini ifade ederek kendi inanç dünyasının iki kaynağını ve yolunu Muhammed Ali yolu olarak belirtmektedir. Gerçekten de Hacı Bektaş'ın bu yola uygun olarak sistemini Kur'an temelli olarak kurduğunu görüyoruz. *Makâlât*'ında yüz elli civarında ayet kullanması, *Besmele* ve *Fatiha Tefsirleri* bunun en açık delilleridir. Onun zahir ve batın ilmiyle ilgili açılımı ise kendisinden sonra takipçileri tarafından dört kapının ikişerli taksimle benimsenmesine yol açmış görünüyor:

“Kademe-i meydân dördtür: Makâm-ı evvel bâb-ı şerîat, akvâl-i zahire-i Muhammedîdir. Makâm-ı sâni bâb-ı tarîkat, ef'âli bâtine-i Muhammedîdir. Kademe-i sâlise bâb-ı marîfet, ahkâm-ı velayettir. Makâm-ı râbi' bâb-ı hakikattir, şâh-ı esrârdır.”⁹

Hacı Bektaş Velî'nin Hz. Ali neslinden olduğuna dair *Vilâyet-nâme*'de birkaç keramet anlatılır. Bunlardan birisi özetle şöyledir:

Lokman-ı Perende hac dönüşü onu kutlamaya gelenlere hacda başına gelenleri anlatır. Ve namaz kılarken Hacı Bektaş Velî daima onunla namaz kıldığını, namaz bitince kaybolduğunu söyler. Orda bulunanlar “Bu daha küçük çocuk, bu kerameti nereden bulmuş” derler. Bunun üzerine Hacı Bektaş Velî “Ben Kevser sâkisi, âlemlerin Rabbi Tanrı'nın arslanı, vilâyet padişahı, mü'minler emîri Hazreti Ali'nin sırıyım. Bizim aslımız, neslimiz odur, bu çeşit kerametler, bize mirastır. Bizden bunun gibi kerametlerin zuhuruna şaşılmaz, çünkü Tanrı nasibidir bu.”Horasan

⁸ *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, 7.

⁹ Ali Ulvi Baba, *Bektaşîlik Makâlâtı*, haz. İ. Kasap-Y. T. Günaydın, İstanbul 2006, 40.

erenleri, “Eğer gerçekten Şâh’ın sırrıysanız onun nişanları vardır, gösterin de görelim, tasdik edelim, inanalım,” derler. Hacı Bektaş Velî, “Hazreti Ali’nin bir nişanı budur” diyerek mübarek elini açıp gösterir. Oradakiler görürler ki avucunun ortasında bir yeşil bir ben var. “Mü’minler emîri Ali’nin, mübarek alnında da güzel, yeşil bir ben vardı” derler. Hünkâr Hacı Bektaş Velî, bu defa mübarek alnını açıp gösterir ki, alnında da yeşil, nûrânî bir ben vardır. Bunları görenlerin hepsi dervîş-i dervîşân, eksiklik ettik diye özür dilerler. “Keramet de ancak böyle olur derler ve ona teslim olurlar.”¹⁰

Hünkâr, Ahmet Yesevî’nin verdiği icazetnameyi çıkarmak isterken gökyüzünden duman gibi bir şey iner. Bir de bakarlar inen bir yeşil fermandır. Yeşil sahîfe üstüne ak yazıyla besmeleden sonra icazeti yazılıdır. Okuyup anlarlar. Hünkâr hakkında hiçbir şüpheleri kalmaz. Hünkâr önüne gelirler. Hünkâr başlarındaki kisveleri tekbirler, onlara tevellâ telkin eyler. Böylece Rum ülkesine ilk tevellâyı Hünkâr getirir.¹¹

Hacı Bektaş’ın icazetnamesiyle ilgili şüphenin giderilmesinden sonra kendisine mürid olanlara tevellâ telkininde bulunması esasen onun *Makâlât*’ındaki Hz. Ali’yle ilgili kısa pasajları da anlamlı kılmaktadır. Tevellâ, Hz. Ali ve evladına sevgi beslemektir. Nitekim Ahmet Yesevî ve Yunus Emre’nin deyişleri arasında da aynı anlayışı açıkça görmek mümkündür ki bu, yukarıda bahsettiğimiz Türk dini hayatındaki Hz. Ali ve Ehl-i beyt algılamasıyla uyumlu bir anlayış biçimidir. Öyle anlaşılıyor ki tevellânın zıttı olarak teberanın Bektaşî geleneğine girmesi XVI. yüzyıldan sonra Safevî Şiiliğinin tesirinin sonucudur.

Vilâyet-nâme’deki Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’le ilgili bu anekdotlara rağmen Hacı Bektaş Velî’nin bizzat kaleminden çıktığı iddia edilen eserlerinde Hz. Ali ve ehl-i beyte çok az atıf olduğu dikkati çekmektedir. *Makâlât*’ın mukaddemisinde Allah’a hamd ve Rasulüne salavattan sonra

“*Ve dahî onun sahabelerine ve ehl-i beytine selam olsun ki, onlar, tam ve olgunlaşmış kişilerdir. Tanrı hepsini korusun*”¹²

diye dua eder. Aynı duayı Hatipoğlu manzum *Makâlât* çevrisinde şöyle terennüm eder:

*Dahi Fahr-i cihan ashablarına
Hem evladına vü ahablarına
Dil (ü) candan selam bi-hâd tahiyât
Buna itmek gerek candan ri’ayât
Hususa çâr-ı yâr oldı peyder
Ebû Bekr ü ‘Ömer ‘Osman ü Haydar
.....
Çü dördinci ‘Aliyyü’l-Murtazâ’dur
Belî müşriklere Hakk’dan kazâ’dur
Değürelüm bulara hoş tahiyat
Ki bizde ola muhkem kâbiliyet*¹³

¹⁰ *Vilâyet-nâme Manâküb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, 7.

¹¹ *Vilâyet-nâme Manâküb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, 19.

¹² Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, Ankara 2002, 163.

Makâlât'ta çokça bilinen dört halifeye atıftan¹⁴ sonra iki yerde de Hz. Ali'nin sözlerine atıf vardır. "Marifet" kapısında "Edeb Sahibi Olmak" makamında;

"*Mal ve soy ile şeref olamaz; şeref ancak bilgi ve edep ile dir.*" sözü nakledilir.¹⁵

İnsan vücudundaki akıl ve heva dengesinin konu edildiği anlatıda Hacı Bektaş,

"*Arifler, raiyyet-i İslam; mülk-i ihsan; fermân-ı imân; taht-ı ma'rifet olan yere otururlar ve Çalab ile münacat ederler.*"

Dedikten sonra,

"*Bir gün Tanrı'nın arslanı Hz. Ali'ye (r.a.) sordular ki: "*

Yâ Ali! Taptığın Tanrı'yı görüyor musun?"

Hz. Ali şöyle cevap verir:

"Eğer görmeseydim tapmazdım."

Sözünü nakledip:

*Öyle ise bütün mü'minlere vaciptir ki, Hak Subhanehu Teâlâ Hazretlerini her yerde hâzır ve nâzır bilmeli ve görmelidirler.*¹⁶ demektedir.

Kitâbu'l-Fevâid'de Hz. Ali'ye atfedilen iki söz nakledilir:

65. *Fâide*'de: "*İman çıplaktır onun örtüsü perhizdir. Ziyneti, hayâdır. Gıdası vîfak* (dostça ilişkiler)dir."¹⁷

90. *Fâide*'de: "*İlim ikidir: Bedenler ilmi ve dinler ilmi (İlmü'l-Ebdân ve İlmü'l-Edyân)*"¹⁸

Yaşadığı toplumun geleneği içinde fütüvvet ülküsüyle bezenmiş olan Hacı Bektaş, Hz. Ali'ye nispet edilen fütüvvetle ilgili bir tarifi, ahlaki ilkeler halinde müridlerine öğütlemiştir.

Hz. Ali şöyle buyurmuştur: "*Fütüvvetin dört erkânı vardır: Gücü varken affetmek, öfkelenince yumuşak davranmak (hilm), düşmanlık halinde nasihat etmek, ihtiyacı varken elindekini başkasına vermek*"¹⁹

Hacı Bektaş'ın *Kitâbu'l-Fevâid*'inde şu öğütler yer alır:

"*İsar etmek dostluktur*", "*incinsen de incinme*", "*fenalığa karşı iyilik insanlıktır, fenalığa karşı fenalık köpekliktir*", "*iyi tabiatlı olmak selamettir*".²⁰

¹³ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, 289.

¹⁴ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, 240.

¹⁵ *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, Haz. Abdurrahman Güzel, 133.

¹⁶ *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, 232.

¹⁷ Hayati Uyar, *Hazreti Ali'nin Din ile İlgili Sözleri ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makalat, Besmele Tefsiri ve Fevaid'i*, Ankara 2005, 154.

¹⁸ Hayati Uyar, *Hazreti Ali'nin Din ile İlgili Sözleri ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makalat, Besmele Tefsiri ve Fevaid'i*, , 167.

¹⁹ Seyyid Hemedânî, *Risâle-i Fütüvvetiyye*, Süleymaniye Ktb., Tahir Ağa, 334/6, v. 408b. Ayrıca bkz, M. Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara 2002, 50.

Yine *Kitâbu'l-Fevâid*'de "Rıza" ve "Teslim" makamları Enes b. Malik ile Muhammed Bakır ve Ca'fer-i Sadık arasındaki konuşmalarla açıklanır.²¹

Yakın tarihte neşredilen *Fatiha Tefsiri*'nde Hz. Ali'ye atfen Fatiha suresinin farklı bir yorumu yapılıyor.

"Rivayete göre, Rum Kayseri Muaviye'ye mektup göndererek,
"Kur'an'da hangi surede yedi harf yoktur?" diye sorar.

Muaviye bu soru karşısında aciz kalarak Hz. Ali'nin huzuruna gelir ve bu soruyu ona sorar. Hz. Ali şöyle cevap verir:

"Elhamdülillah sûresidir. Evvel se'dir. Cehennem'in bir adı "Sübûr"dur. Elhamdü sûresini okuyan "Sübûr"dan âzâd olur. İkinci cim'dir. "Cehennem" adına işaret eder. Elhamdü sûresini okuyan "Cehennem"e girmesin. Üçüncü hı'dır. Cehennem'in bir adı "Hâviye"dir. Elhamdü sûresini okuyan "Hâviye"ye girmesin. Dördüncü zı'dır. Cehennem adına işaret eder. Elhamdü sûresini okuyan "Zakkum"a girmesin. Beşinci şın'dır. Cehennem'in bir adı "Şirk"tir. Elhamdü sûresini okuyan "Şirk"e girmesin. Altıncı zî'dir. Cehennem'in bir adı "Lezâ"dir. Fatiha sûresini okuyan "Lazzâ"ya girmesin. Yedinci fe'dir. Cehennem'in bir adı "Firâk"tır. Elhamdü sûresini okuyan "Firâk"a girmesin. Yüce Allah'ın izniyle daima rahata ulaşsın."²²

Bütün bunların yanında Hacı Bektaş'ın mensup olduğu Yesevî tasavvuf geleneğinde Hz. Ali'yle ilgili bazı deyişler dile getirilmiştir. *Hikmetler* arasında geçen bu deyişlerden bazı örnekler şöyledir:

*Tarif eylesem Ali Allah'ın arslanıdır
Ki kılıç ile kafiri kırmaktadır
Kâfirleri eyler imana davet
Vermektedir her zaman İslam'a kuvvet
Ki kılıç ele alsa binse Düldül'e
Düşmektedir kâfirler kavmine velvele
Elindeki silahı Zülfikar'ı
Savaşanda uzar kırk arşın
Ali'nin var idi on sekiz oğlu
Onun her hangisidir büyük tuğlu
Ali İslam için kanlar yutmaktadır
İslam'ın tuğunu sıkı tutmaktadır²³*

36. Hikmet

*Dördüncüsü dost olan Hak arslanı Ali'dir
Hem Mirac'da yâr olan Hak arslanı Ali'dir²⁴*

45. Hikmet

Yunus Emre'de Hâce Ahmed gibi Hz. Ali hakkında şöyle der;

*Ebu Bekr ü Ömer ol dîn ulusu
Aliyy-i Murtaza Osmân benümdür*

²⁰ *Kitabu'l-Fevâid*, 136,138. Ayrıca bkz., Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektaş-ı Velî*, 154-155.

²¹ *Kitabu'l-Fevâid*, 45.

²² *Hacı Bektaş Velî, Fatiha Tefsiri*, Haz. Hüseyin Özcan, Horasan Yay., İstanbul 2008, 70.

²³ Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet*, haz. H. Bice, Ankara 1993,56.

²⁴ Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet*,63. Ayrıca başka örnekler için bkz., Kıyasettin Koçoğlu, "İmam Maturidi, Hoca Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Velî'de Hz. Ali", *Hazreti Ali Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 2009.

<i>Hasandur cismim içre nûr-ı îmân Hüseyn-i sâhib-i irfân benümdür</i> ²⁵	31. Şiir
<i>Tanrı arslanı 'Ali sağında Muhammed'ün Hasan ile Hüseyn solunda Muhammed'ün</i> ²⁶	145. Şiir

Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde Hz. Ali ve Ehl-i beyt ile ilgili az sayıda iktibas ve naklin bulunması eserlerin içeriklerden kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlar, ayet ve hadisleri esas alan ve onların muhataplarına en kolay şekilde açıklanmasını hedefleyen didaktik nitelikli eserlerdir. Bu bağlamda diğer Müslüman büyükleriyle ilgili nakillerin de yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Ancak Bektaşî geleneğinde *Vilâyet-nâme*'den başlayarak Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yönelik vurgularının önemli boyutta olduğu gözlenmektedir. Bu durumun değişen sosyal şartlar ve Safevîliğin etkileriyle ilgili olduğu göz ardı edilmese bile; tarikatın kuruluş aşamasından sonra oluşum sürecinde meşru bir tarihi zemin oluşturma gayretiyle silsile başı olarak Hz. Ali ve evladına yönelişi ifade ettiği söylenebilir. Yukarıda bahsettiğimiz Türklere has Ehl-i Beyt sevgisi, bunun alt yapısını oluşturmuştur. Hâce Ahmed'in *Divan-ı Hikmet*'indeki ve Yunus Emre'nin *Divan*'ındaki Hz. Ali'yle ilgili deyişler de bunu göstermektedir. Böylece Orta Çağ'da yeni yetişen nesillere Türk muhayyilesinde yeniden ifadesini bulan, kahraman, insan-ı kâmil, karizmatik bir önder ve onun ailesinin tasavvuru yapılmıştır. Şairler onların hayatlarının her kesitini, kahramanlıklarını, cengâverliklerini, mazlumiyetlerini, bilgeliklerini, diğerkâmlıklarını dile getirmişler, dinî hayatın ancak onların yoluna ram olunarak devam ettirilebileceğini telkin etmişlerdir. Bu konuda oldukça zengin bir literatür bulunmasına rağmen, olgunun bütün canlılığıyla sürdürüldüğüne işaret etmek için konuyu son dönem bazı Bektaşî metinlerinden örneklendireceğiz.

*Mürşidimiz Muhammed Rehberimizdir Ali
Aşık olan can verir mürşid ile rehber*²⁷ M. Ali Hilmi Dede Baba
*Bu râh-ı Ali zikri ki, erkân-ı velîde
Adab ile, erkan ile rûz-i ezelîde
Bu oldu bizim kismetimiz "kâlû belî"de*

*Ben fahrederim kim, bize Bektaşî desinler
Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşî desinler*²⁸ Mühtedî Zikri Baba

Ali Ulvi Baba da, insan-ı kâmil olmanın kişinin kendisini bilmesinden geçtiğini bunun da ilmi vefk ve ayn-i cem meydanına varmakla mümkün olduğunu ifade ettikten sonra bunun adresi olarak Hz. Ali'ye işaret eder.

²⁵ Yunus Emre Divanı, haz. M. Tatçı, 2. Baskı, Ankara 1998, 85.

²⁶ Yunus Emre Divanı, 163.

²⁷ Şevki Koca, *Melami-Bektaşî Metaforunda İrsad Paradigması Mürğ-i Dil*, İstanbul 1999, 24.

²⁸ Şeyh Baba Mehmed Süreyya, *Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşîyye*, haz. A. Gürtaş, Ankara 1995, 36.

“Rasulü Allah’ın “Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır” işaretince bâb-ı Ali’den ders alınmalıdır ki bu ilim bilinsin. Zira vaz’ı ebced ki tûlâb-ı Alî’dir; bu ilmden kitâb-ı Muhammedîye ayn-ı ceme erüben eyitti: Şuhud-i zât ol Hazret-i Muhammed’in mirac sırrında zuhûr eylesin.”²⁹

Bektaşî Meydanı, muhabbet sofrasının kurulup taliplerin aşka gark olduğu yerlerdir. Bu sofralar “somat”^{*} kelimesinin ebced hesabıyla 110=Ali’ye rastlamasına istinaden “Ali sofrası” diye adlandırılır. “Ali sofrası”nın inançsal arka planı ise Hacı Bektaş’ın yukarıda bahsettiğimiz elinin içinde “yeşil ben” gösterme olayına da atıfta bulunularak anlatılır. Buna göre özetle;

Halil İbrahim’e sofrayı veren; Hz.Musa’ya kudret helvasını getiren, Hz. Davut’a meşin bir sofraya getiren, Hz. İsa’ya havarileri için sofraya getiren, “yeşil el”dir. Bu “yeşil el” Hz. Muhammed’e de mirac’da sofraya açmıştır. Hacı Bektaş’a bırakılan Sofra, Çerağ ve Kara Post da “yeşil el” tarafından Ahmet Yesevî’ye emanet edilmiştir. Ahmet Yesevî Hacı Bektaş’ta “yeşil beni” müşahade edince; “Ya Hünkâr, Allah ve Nebî’ye kasem ederim ki, bu “Yeşil Benli” elin maliki olan Ali’sin. Cümlemizin kiblesi ve imamısın. Niyaz edelim erenler”, buyurur. “Ali her nebî ile sırren, benim ile aşikar geldi” hadisinin ihtiva ettiği mana-i hakikat işte budur.

Tarik-i Bektâşiyân müntesipleri Ali sofrasını, üzerine sadece dem ve yem görülen bir maide infazı olarak fehm eylemezler, aynı zamanda feyz alınacak bir makam-ı mürşid olarak idrak eyleyler. Zira ki Ali ve Muhammed’den murad edilen ilim ve irfandır. ...İmam Ali sofrası mürşid eli ile yapılan irşad demektir. Ali sofrası Mürşidin talibe olan zekatıdır.”³⁰

“Ali sofrası hem nasiplilerin, hem de eğitime müsait ve bağınaz olmayanların da katılabileceği irşad sofrasıdır.”³¹

Esasen “sofra açma” bizzat Hacı Bektaş tarafından halifesi Saru İsmail’e, dolayısıyla tüm müridlerine yapılan bir vasiyettir. Bu vasiyette gelenek yine Hz. Ali’ye dayandırılır:

*Dünyanın hali budur, gelen gider. Sende hizmet et, sofraya yay. Himmet dilersen cömertlikte bulun. Murtaza’dan halk, erlik ,keramet istediler. Kanber’e, sofraya yay buyurdu.*³²

Bektaşîlikte sofraya duasında da “Ali sofrası”na atıf vardır:

*“Bism-i Şah Allah Allah/ Evvel Allah diyelim/Kadim Allah diyelim/Geldi Ali sofrası destur ya Şah diyelim/Şah’ın gönderdiğini biz yiyelim/Demine hû diyelim.”*³³

²⁹ Ali Ulvi Baba, *Bektaşîlik Makâlâtı*, 30.

^{*} Somat: Şölen, düğün sofrası, sofraya altına serilen örtü demektir. *TDK Büyük Türkçe Sözlüğü*.

³⁰ Şevki Koca, *Melami-Bektaşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürğ-i Dil*, 84-89. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 30’da sofranın Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber’e ondan Hz. Ali’ye ve evladına, onlardan da Ahmet Yesevî’ye intikal ettiğine dair farklı bir menkabe nakledilir.

³¹ *Bektaşî Erkânâmesi*, haz. D.Gümüşişoğlu-R.Yıldırım, İstanbul 2006, 18.

³² *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, 88.

³³ *Bektaşî Erkânâmesi*, 55.

Sonuç olarak neseben ve nefesen Hz. Peygamber'e ve Ehl-i Beyt'e ulaşan silsileye sahip Hacı Bektaş Velî atası olan Hz. Ali ve evladına sevgi ve bağlılığı düstur edinmiştir. Hacı Bektaş'ın ahlakî öğütlerinin Hz. Ali'nin özdeyişleriyle kimi zaman birebir örtüşmesi bunun açıkça göstermektedir. Bu sevgi onun mensubu bulunduğu Türk kültür iklimindeki algılamalara da uygun olarak diğer sahabeyi ve Abbasîleri içerir bir tevellâ boyutundadır. Ancak tarikatın oluşum sürecinde muhtemelen dönemin siyasî ve sosyal şartlarının etkisiyle tevellâ anlayışı, zıttı olan teberrâyla birlikte dile getirilmeye başlanmıştır. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili kabuller ise diğer Alevî gruplarına benzer şekilde giderek artan ve farklılaşan dozda içselleştirilerek benimsenmiştir. Bektaşlık bağlamında bunun en somut örneği sanıyoruz muhabbet sofralarının “Ali sofrası” diye adlandırılıp, inançsal temellerinin oluşturulmasıdır. Hz. Ali'den miras kalan ve Hacı Bektaş Velî tarafından vasiyet edilen bu cömertlik örneği Bektaşî muhabbet sofraları herkese açık olarak devam etmiş ve etmektedir.

Sözlerimi muhabbetle kalın diyerek bir Bektaşî dörtlüğüyle bitiriyorum.

Derdim vardır diye niye ağlarsın?!

Ali'yi sevenin derdi mi olur?!

Halinden niye şikayet edersin?!

Ali'yi sevenin derdi mi olur?!³⁴

Derviş Şükrü

³⁴ Şeyh BabaMehmed Süreyya, *Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşîyye*, , 39.